

ARTICLES CENTRALS

Generitzar la guerra i els seus cossos

Swati Parashar

Professora titular de Recerca sobre Pau i Desenvolupament a l'Escola d'Estudis Globals de la Universitat de Göteborg

Continuem vivint en un món on la guerra encara és la més gran de les realitats. Segueix sent l'activitat més estudiada en gairebé totes les disciplines acadèmiques, les obres literàries i la cultura popular. Ens inunden els reportatges i les anàlisis periodístiques sobre les guerres, sovint en detriment de la cobertura d'altres tipus de violència i patiment. Molt sovint, debatem si l'art reimagina i imita guerres reals o si, per contra, són les guerres les que recreen sinistrament el que les pel·lícules i altres mitjans de creació ja han representat en matèria d'hostilitats humanes i enfrontaments armats. La pau que es va prometre a la humanitat des del final de la Segona Guerra Mundial i altres guerres anticolonials és una aspiració difícil d'assolir. N'hi ha que "vivim" la guerra des de la distància i a través dels discursos mentre n'estudiem els diferents aspectes. Per a moltes altres persones, ofereix oportunitats de diversos tipus. També comporta patiments incalculables quan "viure dins de guerres" és una realitat.^{1 2} Mentre escric aquest document, les guerres assolien diversos indrets del món, com el Iemen, Síria, Mali, la República Centreafricana, Israel, Somàlia i Burkina Faso, entre d'altres. D'algunes guerres se n'informa més que d'altres, però la crònica bèl·lica encara domina el debat públic.

Christine Sylvester indica que "la guerra és una política de fer mal: tot allò relacionat amb la guerra té com a objectiu ferir les persones o el seu entorn social com a via per resoldre el desacord o, en alguns casos, fomentar el desacord si és possible fer-ho".³ La guerra com a "política de fer mal" és una activitat profundament lligada al gènere en la manera com s'imagina, se'n fa una estratègia i es porta a terme, així com en el seu impacte, representació, llenguatge i narració. A la guerra, la feminitat i la masculinitat

s'invoquen de maneres específiques i els homes i les dones hi desenvolupen diversos papers, que poden consolidar la jerarquia de gènere, mantenir la subordinació o transformar significativament les relacions de gènere. La *generització*⁴ de la guerra canvia el focus d'atenció, que passa de centrar-se en les estratègies bèl·liques i les motivacions dels actors, a explorar com la guerra privilegia els rols i les jerarquies de gènere. Els valors femenins estan mal vistos o es projecten com a valors que cal protegir i apreciar, mentre que es pressuposa que els homes assumiran la major part de l'esforç bèl·lic. Tanmateix, una lectura de la guerra en clau de gènere altera aquestes narracions, desmenteix els mites bèl·lics i impedeix perpetuar la idea que la guerra és un resultat natural dels conflictes de la societat.

“ La generització de la guerra canvia el focus d'atenció, que passa de les estratègies bèl·liques i les motivacions dels actors, a explorar com es privilegien els rols i les jerarquies de gènere ”

Vora les darreres tres dècades, les feministes han escrit extensament sobre la necessitat de democratitzar els estudis sobre la guerra i atorgar a les persones un paper central en les anàlisis corresponents.⁵ Aquests relats feministes subratllen com la guerra afecta les dones i les seves experiències com a víctimes, supervivents i activistes contra la guerra i com els seus cossos esdevenen símbols culturals o nacionals sobre els quals es fan les guerres. Pensem en les guerres de l'Iraq i l'Afganistan: el que es projectava com una guerra entre enemics (els EUA contra els talibans o Al-Qaeda i Saddam Hussein) no va trigar a reflectir les disputes violentes que es donen entre diferents ordres de gènere. Les dues parts afirmaven que lliuraven una guerra per alliberar les dones, ja fos de les limitacions de la modernitat occidental decadent o dels règims islamistes fonamentalistes i autoritaris. A més, tots dos bàndols projectaven una certa masculinitat al seu públic predilecte. Per exemple, els militants talibans armats s'asseguraven que les dones fossin esborrades de la vida pública, es reincorporeessin a la llar “islàmica” perfecta, completament ocultes per la

pardah, i realitzessin tasques adequades a la seva identitat de gènere sancionada religiosament. No només exercien el control i el dret total sobre les vides i els cossos de les dones, sinó que també governaven la moral pública i els espais privats. La seva masculinitat es definia per una interpretació molt restrictiva de l'islam que els donava privilegis i poder mitjançant el militarisme. D'altra banda, la masculinitat estatunidenca estava greument amenaçada pels atacs de l'11 de setembre de 2001, que van generar un sentiment d'emasculació.⁶ La recuperació de la masculinitat es va convertir en un projecte polític en el qual el govern de Bush va tenir un paper fonamental. Només una resposta militar espectacular front als atacs de l'11 de setembre seria suficient i deslliuraria el món dels malvats terroristes talibans. És la resposta que vam presenciar en forma d'invasió de l'Afganistan. Els bons soldats dels Estats Units no només servien el seu país i la seva gent, sinó també les dones de l'Afganistan, en alliberar-les del control talibà. Això és el que fan els homes blancs civilitzats, en tot cas: “salvar les dones de pell morena dels homes de pell morena!”. Dins d'aquesta narrativa dominant, no hi havia espai per escoltar les dones ni les seves aspiracions, fins que les feministes van començar a escriure sobre les qüestions que els afectaven.

“ Una lectura de la guerra en clau de gènere desmenteix els mites bèl·lics i impedeix perpetuar la idea de la guerra com a resultat natural dels conflictes de la societat ”

Gràcies a la recerca feminista hem conegut la magnitud de la violència sexual en les guerres.⁷ Emascarar “l'enemic” i fecundar “dones enemigues” és ja una estratègia de guerra consolidada. A la guerra d'alliberament de Bangladesh de 1971, es calcula que 300.000 dones van ser sotmeses a violència sexual per l'exèrcit pakistanès en el marc del desenvolupament d'una documentada estratègia de guerra dels nivells més alts de presa de decisions. Bina D'Costa sosté que les dones “eren violades per membres de l'exèrcit pakistanès en un afany estratègic d'atacar la identitat ètnica bengalina”.⁸ Els treballs de les feministes en diferents disciplines han fet accessibles les històries de

les dones bengalines violades, documentant-ne les experiències i assenyalant els reptes que van haver d'afrontar després de la guerra; també durant les audiències del Tribunal Internacional de Crims.⁹

Des de casos durant les guerres mundials fins a l'antiga Iugoslàvia, des del Sudan fins a la República Democràtica del Congo, des del genocidi dels rohingya fins a les guerres civils al Nepal i Sri Lanka, des de les guerres de l'Estat Islàmic a Síria i l'Iraq fins als conflictes al Caixmir i Txetxènia, la violència sexual ha estat desplegada per tots els bàndols. Igualment importants, però comparativament menys abordats per la literatura, són els casos de violència sexual contra homes i nois, els quals les feministes han començat a posar en relleu. D'aquestes experiències no se n'informa gaire, precisament a causa de l'ordre de gènere, que també s'alimenta mitjançant la preservació de la masculinitat militaritzada, i no pas de les narratives d'emasculació.¹⁰

¹¹ Una altra àrea de recerca descuidada que han assumit les feministes que estudien guerres és la de la participació dels nens i nenes i l'impacte sobre ells. La realitat de la incorporació de milers de persones menors d'edat a les milícies armades i com a esclaves sexuals va cridar l'atenció del públic amb la publicació del documental sobre l'exèrcit *Lord's Resistance Army*, dirigit pel cabdill Joseph Kony al nord d'Uganda el 2012. Tanmateix, es tracta d'un fenomen molt més ampli, que posa en relleu no només l'abús contra nens vulnerabilitzats, sinó també la forma com ells també naveguen per les guerres violentes i les seves conseqüències.¹²

“ Malgrat implicar-se profundament en revelar les històries de sofriment silenciosos de les dones i dels nens i nenes, les anàlisis feministes van més enllà de les narratives de la victimització ”

Malgrat implicar-se profundament en desvetllar les històries sobre l'abans, el durant i el després de la guerra, les quals revelen un sofriment silenciosos i incommensurable de les dones i dels nens i nenes, les anàlisis feministes van més enllà de les narratives de la victimització. Aquestes narratives s'han qüestionat i s'han matisat en diverses obres

de feministes, que han subratllat el paper de les dones en les guerres com a planificadores i perpetradores. Sempre hi ha hagut dones lluitadores a primera línia, dones estrategues militars d'alt nivell i dones caps d'Estat que han pres decisions que han desembocat en la guerra. La inclusió amb diferents rols de les dones en els combats armats respon a una apel·lació a l'empoderament de les dones o a una reivindicació de les nocions femenines tradicionals, com el sacrifici, la nació i la maternitat.¹³ La participació de les dones en funcions de combat i el seu suport a aquestes funcions, en forces armades tant estatals com no estatals, és un fenomen creixent i depèn de normes de gènere que varien entre una cultura i una altra. Les raons per les quals les dones tàmil van lluitar a la guerra de Sri Lanka eren molt diferents de les que tenien les dones que van contribuir a la guerra anticolonial a Algèria, o de les que van participar a la resistència militant al Caixmir o a la resistència maoista al Nepal. Encara avui, algunes dones promouen la guerra i participen en activitats violentes de grups parapolicials de dretes, fins al punt de defensar l'ús de la violència extrema i de les violacions contra dones percebudes com a “enemigues”.

En lloc de restar importància a les dones que adopten un rol de masculinitat militaritzada, les obres feministes destaquen la prevalença de feminitats militaritzades que poden realitzar tasques aparentment patriarcals, però amb motivacions i objectius diferents. En molts d'aquests casos, l'ordre de gènere se subverteix, de manera que provoca, en ocasions, ruptures incòmodes i canvis de paradigma: canvia la cultura dels exèrcits, es deixen de banda les normes tradicionals de gènere i les dones es troben en posicions decisòries i no només en posició de víctimes. Això no vol dir que desaparegui la masculinitat militaritzada, sinó que la feminitat militaritzada posa en qüestió els estereotips de gènere (segons els quals els homes són violents i les dones són pacífiques) i dona espai als matisos i a les identitats complexes i multicapa de les dones.

**“ Centrar-se en la masculinitat permet
emfatitzar que la majoria de guerres són**

provocades pels homes i que la militarització i la masculinitat són co-constitutives ”

Actualment, diverses forces armades d'Estats liberals defensen que les dones hi serveixin com a soldats. Això pot canviar o no la cultura de la guerra, però sens dubte significarà que les forces armades que depenen de la cohesió patriarcal i la vinculació masculina estaran sotmeses a unes noves normes de gènere i a una major representació de les dones.¹⁴ És impossible no pensar, d'una banda, en les conseqüències d'aquests canvis per a la violència sexual i els drets LGBTQ a l'exèrcit, i de l'altra banda, en les societats que restringeixen la participació de les dones en algunes àrees,.

Tot i que les anàlisis continuen enfocant-se als actors, la presa de decisions, els mètodes i les conseqüències de les guerres, les feministes s'han centrat en la categoria de gènere i la seva relació amb el fet “quotidià” de les guerres. La contribució més important de les feministes a la relectura de gènere de la guerra s'ha centrat en el militarisme i la masculinitat.¹⁵ Tot i que aquest vincle és obvi i potser el més sobreestimat, les obres recents de caràcter feminista i postcolonial han desxifrat la relació entre l'Estat, la ciutadania i el militarisme. Els discursos sobre seguretat i desenvolupament en contextos postcolonials han conduït a un “militarisme excessiu” que es basa en un consens compartit entre l'Estat i la població: la seguretat és una empresa col·lectiva en la qual l'esforç material i afectiu del militarisme s'ha de realitzar per ambdues parts.¹⁶ La masculinitat té un paper crucial en aquestes expressions d'excés de militarisme i tant els Estats com els ciutadans adopten vocabularis masculinistes i lliuren guerres contra aquells que consideren “els enemics” o “els altres”. Davant del més mínim qüestionament de la seva sobirania i integritat territorial, els Estats plens d’“ansietat postcolonial” demostren un militarisme excessiu per controlar aquella ciutadania no conforme, aquella que es considera que encara no està integrada. Els ciutadans, en canvi, adopten lògiques i ethos militars, per combatre la violència de l'Estat i també per conferir-li legitimitat i assegurar l'obtenció de beneficis per al desenvolupament. El cas del conflicte dels maoistes o naxalites a l'Índia n'és un exemple adient, en el qual l'Estat tracta els insurgents maoistes com a

ciutadans desconcertats, que cal integrar en el “corrent principal” *manu militari*.¹⁷ La masculinitat de l'Estat es troba en conflicte directe amb la masculinitat militaritzada d'una part de la població que se sent marginada. De fet, les dones han participat en la guerra de guerrilles, potser no amb l'esperança d'emancipar-se completament de les restriccions patriarcals, sinó per alleujar les condicions materials i de vida que les fan vulnerables davant la violència de l'Estat.

“ Determinats tipus de morts i patiments per la guerra, com els infligits per la gana i la fam, no han trobat un lloc en els nostres debats i escrits

”

Centrar-se en la masculinitat (encarnada en l'Estat i les seves institucions, en els grups parapolicials o guerrillers, en els lluitadors de la resistència i en els ciutadans comuns) permet posar èmfasi en el fet que la majoria de guerres són provocades pels homes i que la militarització i la masculinitat són co-constitutives. Algunes obres recents en aquest camp han qüestionat la idea de la masculinitat hegemònica i han defensat masculinitats alternatives que puguin posar en dubte l'eficàcia de les guerres i la violència. No obstant això, la masculinitat militaritzada no reflecteix completament la realitat de les guerres que tenen històries i desigualtats colonials complexes. Quan ens centrem en la narrativa de gènere de les guerres no hem de perdre de vista que en els nostres estudis també hi ha absències i marginacions ocultes.

És important tenir en compte que les feministes han donat massa importància a determinats tipus de violència de guerra (la violació, el combat directe i les desaparicions) en detriment d'altres que potser no són prou “masculines”, “excepcionals” o “centrals”. Estic pensant en la gana i les morts per fam relacionades amb guerres i conflictes, un tipus de violència lenta que gairebé mai no es denuncia si no és en qualitat de crisi humanitària, no pas com a guerra infligida a determinades poblacions. Un estudi acurat indicarà que al món hi ha més persones amenaçades per la inseguretat alimentària i la fam que per la mort en un combat directe o per atacs

contra civils. Si bé les feministes van suggerir convenientment que la guerra s'estudia poc en comparació amb la pau, la seva recerca es va centrar massa en determinades guerres i cossos, a costa d'altres. Paradoxalment, aquest enfocament selectiu en estudis crítics sobre la guerra contribueix a un món jeràrquic i *generitzat*, on determinades morts tenen més valor polític que d'altres. En aquest context, el recent Premi Nobel de la Pau atorgat al Programa Mundial d'Aliments¹⁸ és un recordatori oportú i intel·ligent per a tots els estudiosos de la guerra i la pau des de la perspectiva de gènere: determinats tipus de morts i patiments per la guerra, com els infligits per la gana i la fam, no han trobat un lloc en els nostres debats i escrits.

“ Amb la seva recerca i activisme, les feministes han demostrat hàbilment que les guerres es “normalitzen” mitjançant discursos i pràctiques de gènere ”

En conclusió, les narratives *generitzades* sobre les guerres assenyalen diferents rols que desenvolupen homes i dones, així com la inserció i la subversió de les jerarquies de gènere i la preservació de l'ordre social de gènere, on les guerres semblen inevitables, i fins i tot naturals. Com s'ha analitzat en els paràgrafs anteriors, els coneixements feministes han estat clau per destacar les diverses formes de violència i mals que infligeix la guerra, aquelles que son ocultes, esborrades, “lentes” i menys espectaculars. Podem tornar a imaginar un món sense la rellevància i l'espectacle de les guerres? Sí. Amb la seva recerca i activisme, les feministes han demostrat hàbilment que les guerres es “normalitzen” mitjançant discursos i pràctiques de gènere. Tanmateix, la citada reimaginació també requeriria que reconeguéssim les diferències en els enfocaments, les epistemologies i els mètodes feministes, cosa que ens permetria trencar tots els mites possibles que normalitzen la guerra en la història humana o atorguen prioritat a un tipus de patiment en detriment d'un altre.

1. Parashar, Swati (2014). *Women and Militant Wars: The Politics of Injury*. Londres: Routledge.

2. Yadav, Punam (2020). "Can women benefit from war? Women's agency in conflict and post-conflict societies". *Journal of Peace Research*.
3. Sylvester, Christine (2013). *War as Experience: Contributions from International Relations and Feminist Analysis*. Londres: Routledge.
4. N. de la T.: De l'anglès *gendering* (to gender o to genderize), fa referència a l'aplicació d'una perspectiva de gènere a un camp d'estudi o situació que s'ha analitzat prèviament de manera neutral i no ha tingut en compte els efectes de la masculinitat i feminitat en el seu desenvolupament.
5. Parashar, Swati (2013). "What wars and 'war bodies' know about international relations." *Cambridge Review of International Affairs*, 26 (4): 615-630.
6. N. de la T.: Debilitació de la pròpia identitat i masculinitat, relacionada amb una sensació de pèrdua de poder i control que ataca l'honor i la dignitat.
7. Eriksson Baaz, Maria i Stern, Maria (2013). *Sexual Violence as a Weapon of War? Perceptions, Prescriptions, Problems in the Congo and Beyond*. Londres i Nova York: Zed Books.
8. D'Costa, Bina (2011). *Nationbuilding, Gender and War Crimes in South Asia*, Nova York: Routledge.
9. *Ibíd.*
10. Zawleski, Marysia, Drumond, Paula, Prügl, Elisabeth, y Stern, Maria eds. (2018). *Sexual violence against men in Global Politics*. Nova York: Routledge.
11. Feron, Elise (2018). *Wartime Sexual Violence against Men: Masculinities and Power in Conflict Zones*. Lanham: Rowman and Littlefield.
12. D'Costa, Bina, ed. (2016). *Children and Violence: Politics of Conflict in South Asia*, Nova Delhi: Cambridge University Press India.
13. Parashar, Swati (2014). *Women and Militant Wars: The Politics of Injury*, Londres: Routledge.

14. Megan MacKenzie (2015). *Beyond the Band of Brothers: The US Military and the Myth that Women Can't Fight*, Cambridge: Cambridge University Press.

15. Duriesmith, D. (2017). *Masculinity and New War*. Londres: Routledge.

16. Parashar, Swati (2018). "Discursive (in)securities and postcolonial anxiety: Enabling excessive militarism in India", *Security Dialogue*. 49 (1-2): 123-135.

17. N. de la T: Locució llatina que significa 'militarment, per la força de les armes'.

18. Parashar, S., Orjuela, C. "Nobel Peace prize to World Food Programme recognises hunger as violation of human rights", *The Indian Express*, 13 d'octubre de 2020.

SOBRE L'AUTORA

Swati Parashar és directora del Centre de Globalització i Desenvolupament de Göteborg (GCGD) i professora titular de Recerca sobre la Pau i el Desenvolupament a la Facultat d'Estudis Internacionals de la Universitat de Göteborg (Suècia). La seva recerca aborda les interseccions entre el feminisme i el postcolonialisme, amb especial atenció a la guerra, la pau i el desenvolupament. Darrerament ha coeditat el *Routledge Handbook of Feminist Peace Research*, que es troba en procés de publicació. És autora i editora de diversos llibres i articles de revista, i col·labora periòdicament en debats als mitjans com a columnista d'opinió. És editora associada de la revista *Critical Studies on Security* i forma part dels consells assessors de les revistes *International Feminist Journal of Politics*, *Millennium: Journal of International Studies*, *Critical Terrorism Studies* i *Security Dialogue*. Ha estat membre activa de l'Associació d'Estudis Internacionals durant més d'una dècada, exercint en el seu Consell Rector com a presidenta de la Secció d'Estudis de Pau, membre no adscrita de la Secció d'Estudis de Teoria Feminista i Gènere, i membre del Comitè de Llibertat Acadèmica.

Aquesta és una versió traduïda de l'article publicat originalment en anglès.

Fotografia WPS Working Group, de Fardin Waezi/UNAMA